

Vergaderjaar 2012–2013

33 351

Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en de Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens in verband met het wijzigen van de voorwaarden voor en de bevoegdheid ter zake van wijziging van de vermelding van het geslacht in de akte van geboorte

B

VOORLOPIG VERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR VEILIGHEID EN JUSTITIE¹

Vastgesteld 11 juni 2013

Het voorbereidend onderzoek heeft de commissie aanleiding gegeven tot het maken van de volgende opmerkingen en het stellen van de volgende vragen.

1. Inleiding

De leden van de **VVD**-fractie hebben kennis genomen van het wetsvoorstel. Zij beoordelen het positief dat het voor een wijziging van het geslacht in de geboorteakte niet meer vereist is dat de noodzakelijke medische ingrepen om de geslachtswijziging daadwerkelijk te verwezenlijken, plaats hebben gevonden. De zelfdiagnose, bevestigd door een schriftelijke verklaring van een deskundige op het terrein van genderdysforie, komt deze leden als voldoende voor wijziging van de geboorteakte voor. Zij menen wél dat de schriftelijke verklaring afkomstig dient te zijn van artsen of psychologen die specifiek deskundig zijn op het terrein van genderdysforie. Naar hun oordeel zou uitbreiding van de kring van degenen die een deskundigenverklaring zouden kunnen afgeven mogelijk in de hand kunnen werken dat verklaringen te lichtvaardig of op onjuiste gronden worden verstrekt. Gezien het feit dat het wetsvoorstel het mogelijk maakt dat de geslachtswijziging in de geboorteakte weer wordt teruggedraaid, is het van belang dat de deskundigenverklaring boven iedere twijfel verheven is. Een verklaring afkomstig van een deskundige op het terrein van genderdysforie lijkt daarvoor de beste garantie te geven.

¹ Samenstelling:

Holdijk (SGP), Broekers-Knol (VVD) (*voorzitter*), Kneppers-Heijnert (VVD), Kox (SP), Engels (D66), Franken (CDA), Thissen (GL), Nagel (50PLUS), Ruers (SP), Van Bijsterveld (CDA) (*vicevoorzitter*), Duthler (VVD), Koffeman (PvdD), Kuiper (CU), Quik-Schuijt (SP), Strik (GL), K.G. de Vries (PvdA), Knip (VVD), Hoekstra (CDA), Lokin-Sassen (CDA), Scholten (D66), De Boer (GL), De Lange (OSF), Ter Horst (PvdA), Beuving (PvdA), Koole (PvdA), Schrijver (PvdA), Reynaers (PVV), Popken (PVV), Frijters-Klijnen (PVV), Swagerman (VVD)

De leden van de **PvdA**-fractie hebben met belangstelling en waardering kennisgenomen van het wetsvoorstel. De onder het huidige recht geldende vereisten van lichamelijke aanpassing en absolute onvruchtbaarheid kunnen naar het oordeel van deze leden niet snel genoeg worden afgeschaft, aangezien zij een te grote inbreuk vormen op de lichamelijke onschendbaarheid van de mens. In verband daarmee verzoeken deze leden de regering de beantwoording van de vragen van deze Kamer met grote voortvarendheid ter hand te nemen. Deze leden hebben zelf nog enkele vragen betreffende de gekozen leeftijdsgrens, waar de leden van de fractie van **D66** zich bij aansluiten.

De leden van de **CDA**-fractie hebben met belangstelling en enige reserve kennisgenomen van het onderhavige wetsvoorstel. Zij zijn met de Raad van State (RvS) van oordeel dat het laten vervallen van de eisen tot lichamelijke aanpassing van de verzoeker die wenst ingeschreven te worden als zijnde van een ander geslacht dan waarmee hij/zij is geboren, kan worden gebillijkt. Maar dit wetsvoorstel gaat naar het oordeel van de CDA-leden verder dan alleen maar het schrappen van deze eisen.

De leden van de **SP**-fractie hebben met belangstelling, maar ook wel met de nodige zorg, kennisgenomen van het wetsvoorstel. Het is goed dat kinderen die het gevoel hebben in een verkeerd lichaam te zitten nu makkelijker hun geslacht in overeenstemming kunnen brengen met hun gevoel daaromtrent, zo menen de leden van de SP-fractie. Hun zorg betreft een aantal punten waarover zij dan ook vragen hebben. De leden van de SP-fractie zouden graag zien dat de regering hun vragen beantwoordt en tevens voorlegt aan een of meerdere hieronder genoemde adviesinstanties.

De leden van de **GroenLinks**-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel. Spoedige aanvaarding van dit wetsvoorstel, waarbij het voor transgenders mogelijk wordt om zonder ingrijpende geslachtsverandering de vermelding van hun geslacht bij de burgerlijke stand te wijzigen, maakte deel uit van het in 2012 gesloten Roze Stembus-akkoord: het op initiatief van GroenLinks gesloten akkoord tussen een groot aantal partijen (VVD, PvdA, SP, D66, GroenLinks, PvdD, 50PLUS, DPK). De leden van de fractie van GroenLinks verwelkomen deze wet. Deze leden achten het ook van groot belang dat de wet zo spoedig mogelijk in werking treedt, omdat met deze wet een einde wordt gemaakt aan de menonwaardige eisen die momenteel nog worden gesteld aan de wijziging van de geslachtsregistratie. Eisen die bovendien in strijd zijn met mensenrechtelijke bepalingen als de «Yogyakarta-principles», die onder meer bepalen: «No one shall be forced to undergo medical procedures, including sex reassignment surgery, sterilisation or hormonal therapy, as a requirement for legal recognition of their gender identity» (principle 3). Ook de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa adviseerde in een rapport over de mensenrechtensituatie in Nederland² om de wet aan te passen: «Abolish the legal condition of sterilisation and other compulsory medical treatment as a requirement for legal recognition of a person's gender identity». De leden van de GroenLinks-fractie gaan ervanuit dat zowel de regering als de andere fracties, mede gezien deze mensenrechtelijke aspecten, de noodzaak tot spoedige invoering van het wetsvoorstel onderschrijven. De leden van de GroenLinks-fractie hebben enkele vragen over de uitvoering van de wet. Zij gaan ervan uit dat deze vragen snel kunnen worden beantwoord, en invoering van de wet niet onnodig ophouden.

² Report by the Commissioner for Human Rights mr Thomas Hammarberg on his visit to the Netherlands. Commissioner for Human Rights, 2009, p. 42.

De leden van de **ChristenUnie**-fractie hebben kennisgenomen van het onderhavige wetsvoorstel. De concrete zorgen van personen die worstelen met genderidentiteit gaat hun aan het hart. Tegelijk hechten deze leden belang aan een zorgvuldige juridische ordening. Zij hebben daarom een aantal vragen.

Het lid van de **SGP**-fractie heeft met belangstelling, maar ook wel met de nodige zorg, kennisgenomen van het wetsvoorstel en sluit zich aan bij alle vragen van de CDA-fractie en bij enkele vragen van de SP-fractie.

2. Algemeen

Relatie voorliggend wetsvoorstel en obstakels wens tot levensbeëindiging

De leden van de **VVD**-fractie vragen zich af hoe de regering de discrepantie beoordeelt tussen het voorliggende wetsvoorstel waarbij burgers de mogelijkheid wordt geboden ingrijpende beslissingen over hun persoonlijke leven te bewerkstelligen en de praktisch onoverkomelijke obstakels voor burgers om een sterk gevoelde wens tot levensbeëindiging gerealiseerd te krijgen?

Adviezen Raad van State

De leden van de **SP**-fractie constateren dat het steeds vaker lijkt voor te komen dat dringend geformuleerde adviezen van de Raad van State, het officiële advieslichaam inzake nieuwe wetsvoorstellen, worden genegeerd en daarnaast ingrijpende, later aangebrachte, wijzigingen niet worden voorgelegd. Deze leden vragen zich af hoe zij dit moeten duiden. Is er overleg tussen de RvS en het ministerie over deze situatie? Is de regering het met hen eens dat dit een onwenselijke situatie is, zeker in geval deze advisering, zoals in casu, gedeeltelijk niet van politieke maar van wetstechnische aard is?

Noodzaak wetgeving

Op blz. 5 van de memorie van toelichting en op blz. 8 van de nota naar aanleiding van het verslag kondigt de regering aan het vraagstuk van mensen die zich noch man noch vrouw voelen te zullen bezien. De leden van de SP-fractie vragen zich af of voor ieder probleem in de samenleving een wet moet worden gemaakt. Is het niet zo dat de duidelijke anti-discriminatie bepaling in de Grondwet, tezamen met het mensenrechten instituut ervoor kan zorgen dat deze mensen zonder problemen kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven? En dat ze ergens terecht kunnen als dat niet het geval is?

Terugwerkende kracht

Terugwerkende kracht is in het familierecht (boek 1 BW) uitgesloten, maar niet voor andere wetten. De leden van de SP-fractie vragen zich af of en zo ja, welke gevolgen dit maatschappelijk kan hebben. Stel, iemand heeft als vrouw een medaille gewonnen op de Olympische spelen of heeft gezegevierd in een belangrijk fietsevenement. Nadien wordt zij door geslachtswijziging man. Kan deze overwinning alsnog ongeldig worden verklaard? Is het juist dat voor classificering in de sport noch lichamelijke kenmerken noch het geslacht in de akte van geboorte doorslaggevend is, maar de door bloedonderzoek vastgestelde onveranderlijke genderidentiteit?

Omvang huidige problematiek genderdysforie

De leden van de SP-fractie lezen in de nota naar aanleiding van het verslag dat in Argentinië in drie maanden tijd 947 mensen hun geslacht hebben laten veranderen. Dat lijkt erg veel, ook voor een land met 42 miljoen inwoners. Heeft men in het land enig idee van de achterliggende problematiek?

De leden van de **ChristenUnie**-fractie krijgen graag zicht op de omvang van de problematiek van genderdysforie in relatie tot de huidige regeling. Hoe vaak wordt een verzoek tot wijziging van de vermelding van het geslacht in de akte van geboorte thans gedaan? Tegen welke concrete problemen lopen mensen aan die in het huidige stelsel en onder de huidige voorwaarden een ander geslacht op hun geboorteakte willen laten registeren?

Evaluatietermijn

De wet zal, zo begrijpen de leden van de **GroenLinks**-fractie, na vijf jaar worden geëvalueerd, waarbij onder meer aandacht zal worden besteed aan de deskundigenverklaring (nut, noodzaak en aard van de deskundigheid) en de leeftijdsgrens. Een amendement³ om de termijn waarop de evaluatie gedaan wordt te bekorten naar drie jaar is in de Tweede Kamer verworpen. Desalniettemin is het denkbaar dat zich voor het verstrijken van de evaluatietermijn ontwikkelingen voordoen die aanleiding geven de uitvoeringsregels van de wet bij te stellen, bijvoorbeeld ten aanzien van de deskundigenverklaring. Welke ruimte heeft de regering om, mochten dergelijke ontwikkelingen zich voordoen, vooruitlopend op een evaluatie de uitvoeringsregelingen aan te passen? Is de regering bereid om die ruimte, indien daar aanleiding voor is, te benutten? Is er een mogelijkheid om, indien daar aanleiding voor is, de evaluatie alsnog vervroegd uit te voeren?

Onderzoek mogelijkheden afschaffing geslachtsregistratie in officiële documenten

In het kader van de behandeling van de wet op de Gemeentelijke Basis Administratie hebben de leden van de GroenLinks-fractie ten principale vragen gesteld over nut en noodzaak van de registratie van sekse in de GBA. Het niet meer registreren van sekse zou zeker voor transgenders veel problemen oplossen. Het mag duidelijk zijn dat het nemen van een dergelijke stap nog het nodige onderzoek en de nodige voorbereiding zal vragen. In het kader van de behandeling van het onderhavige wetsvoorstel in de Tweede Kamer heeft de minister toegezegd een onderzoek te laten uitvoeren naar de mogelijkheden om het geslacht in officiële documenten onbepaald te laten. Is de regering bereid dit onderzoek uit te breiden met het onderzoeken van de mogelijkheden om het geslacht in officiële documenten in het geheel niet meer te registreren?

3. Procedure wijziging geslachtsregistratie

Tegenstrijdigheid met procedure naamswijziging

De leden van de **CDA**-fractie constateren, mede namens de **SGP**-fractie, dat indien dit wetsvoorstel zou worden aangenomen, de paradoxale toestand ontstaat dat men voor een eenvoudige voornaams- respectievelijk achternaamswijziging een verzoek bij de burgerlijke rechter moet

³ Kamerstukken II 2012–2013, 33 351, nr. 8

indienen en voor een – toch ingrijpender – verzoek tot geslachtswijziging een verzoek aan de ambtenaar van de burgerlijke stand volstaat, waarbij tegelijk ook nog eens de voornaam kan worden gewijzigd. Is de regering het eens met deze leden dat hier sprake is van een scheefgetrokken en ongelijke situatie die niet gelegitimeerd kan worden en dus discriminatoir is?

Indien het slechts ter subjectieve beoordeling zou zijn aan de verzoeker, vragen de leden van de CDA- en SGP-fractie zich af wat nog de zin is van de geslachtsaanduiding in de registers van de burgerlijke stand. Kan de regering aangeven wat hiervan het belang nog is, indien eenieder zelf, subjectief dus, zijn/haar geslacht mag bepalen? En kan de regering dan aangeven waarom voor een eenvoudige voornaamswijziging wél nog steeds een gang naar de gewone rechter noodzakelijk is?

Procedurewijziging

De RvS wijst erop dat in de consultatieversie van het wetsvoorstel de procedure bij de rechtbank intact was gelaten. Het ging toen slechts om het schrappen van de eis tot lichamelijke aanpassing aan het gewenste geslacht en van de eis van onvruchtbaarheid. De leden van de **SP**-fractie constateren dat het huidige voorstel veel verder gaat en zouden het aspect van een procedure bij de burgerlijke stand in plaats van bij de rechter graag voorgelegd zien aan ten minste de Raad voor de Rechtspraak (RvdR), de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken. Deze leden vragen zich af of de regering hiertoe bereid is. De leden van de SP-fractie vragen zich af hoe de genoemde adviesorganen denken over de thans voorgestelde procedure bij de ambtenaar van de burgerlijke stand, onder schrapping van de thans vereiste rechterlijke tussenkomst? Het lid van de **SGP**-fractie sluit zich aan bij deze vraag van de SP-fractie.

De regering stelt dat een eigenstandige beoordelingsbevoegdheid door de rechter op grond van een deskundigenverklaring géén meerwaarde heeft in vergelijking met een ambtelijke vaststellingsprocedure op grond van een deskundigenverklaring. De leden van de **ChristenUnie**-fractie vragen zich af waarom de regering deze mening is toegedaan.

Betrokkenheid van een rechter zou ook een deel van de zorgen over identiteitsfraude weg kunnen nemen. De leden van de ChristenUnie-fractie vragen zich af of de regering dat met hun eens is.

Geslachtsregistratie GBA

Op vragen van de fracties van de SP en de ChristenUnie in de Tweede Kamer heeft de regering laten weten dat «uit de GBA de geschiedenis van de geslachtswijziging niet noodzakelijkerwijs kenbaar is. Dit komt omdat het oude geslacht ingevolge art. 81 derde lid wet GBA van de persoonslijst kan zijn verwijderd»⁴. De procedure bij de rechtbank voorziet in een aantekening in de kant van de geboorteakte, zodat de geschiedenis altijd te traceren is. Thans is dit dus niet meer mogelijk. De leden van de **SP**-fractie vragen zich af hoe de genoemde adviesinstanties daarover denken. Zij vragen zich af of er situaties denkbaar zijn waarin bijvoorbeeld een arts, maar ook bijvoorbeeld het kind van betrokkene kennis zouden moeten kunnen nemen van deze geschiedenis. Het lid van de **SGP**-fractie sluit aan bij bovenstaande vragen van de SP-fractie.

⁴ Kamerstukken II 2012–2013, 33 351, nr. 6, blz. 4

Nadat het geslacht op de geboorteakte is gewijzigd, wordt vanzelfsprekend ook in de GBA een ander geslacht vermeld. De leden van de **GroenLinks**-fractie hebben begrepen dat dit niet slechts gebeurt door het geslacht te wijzigen in het systeem, en de wijziging op te nemen in het (niet voor iedereen toegankelijke) historisch overzicht, maar dat bij inzage in de basisgegevens altijd een melding verschijnt dat het geslacht gewijzigd is. Door mensen die hun geslachtsregistratie hebben gewijzigd wordt dat als onnodig stigmatiserend ervaren. Is het juist dat het feit dat een wijziging van de geslachtsregistratie heeft plaatsgevonden zichtbaar is en blijft in de GBA? Is de regering bereid te onderzoeken hoe kan worden voorkomen dat dit – anders dan in de historische gegevens – zichtbaar blijft?

4. Deskundigenverklaring vaststelling blijvende overtuiging

Safeguards deskundigenverklaring

De leden van de **VVD**-fractie zijn van mening dat de schriftelijke deskundigenverklaring verstrekt dient te worden door artsen of psychologen die specifiek deskundig zijn op het terrein van genderdysforie. Een en ander wordt nader geregeld bij AMvB. Van belang is dat er «safeguards» zijn om te bewerkstelligen dat de verklaring op goede gronden wordt verleend. Die «safeguards» worden geboden door de eis te stellen dat de verklaring dient te worden verstrekt door een deskundige op het terrein van genderdysforie. Welke garanties kan de regering bieden dat de kring van deskundigen in de toekomst niet zal worden uitgebreid?

Objectieveerbare toetsing blijvende overtuiging

De leden van de **CDA**-fractie vragen, mede namens de **SGP**-fractie, of de regering niet van oordeel is, ook gelet op wat er gangbaar is in het buitenland, dat de «blijvende overtuiging» op enigerlei wijze objectieveerbaar zou moeten worden getoetst, en wel door een onafhankelijke instantie? In die landen waar de lichamelijke eisen zijn komen te vervallen is er namelijk vaak nog wel sprake van een toetsing door een onafhankelijke instantie die bekijkt of de overtuiging inderdaad «blijvend» is.

De leden van de **CDA**- en de **SGP**-fractie zijn het eens met de Afdeling advisering van de Raad van State, die stelt dat de ambtenaar van de burgerlijke stand niet de aangewezen persoon is om te beslissen omtrent een geslachtswijziging. Deze leden vinden eveneens dat er een objectieveerbare toetsing behoort te zijn van de door de verzoeker gestelde «blijvende overtuiging» tot geslachtswijziging door een onafhankelijke instantie. Ook de deskundige toetst dit immers niet met zijn verklaring. Waarom heeft de regering er niet voor gekozen om de – subjectieve – overtuiging van de verzoeker objectieveerbaar te laten toetsen? In ons rechtsbestel ligt het voor de hand om de burgerlijke rechter aan te wijzen als onafhankelijke toetsende instantie, aangezien deze ook bevoegd is in alle andere zaken die de burgerlijke stand betreffen. Graag horen deze leden nog eens waarom de regering er niet voor gekozen heeft een onafhankelijke instantie aan te wijzen die een objectieveerbare toets omtrent de blijvendheid van de overtuiging hanteert.

Beperkte rol deskundige

Het wetsvoorstel is bij nota van wijziging wederom ingrijpend veranderd, zo constateren de leden van de **SP**-fractie. Consultatie heeft ook daarover niet plaats gevonden. Daarenboven is ook de RvS niet in de gelegenheid gesteld over deze wijzigingen te adviseren. De rol van de deskundige is terug gebracht tot informeren en vaststellen dat de betrokkene de

reikwijdte van «deze staat» (deze leden gaan ervan uit dat bedoeld wordt het in te dienen verzoek) heeft begrepen en wijziging weloverwogen blijft wenselijk. De deskundige heeft aldus een zeer beperkte taak en wegens van het rapport door de ambtenaar van de burgerlijke stand is daarom niet meer aan de orde. Een en ander komt erop neer dat de beslissing van de ambtenaar van de burgerlijke stand uitsluitend berust op de zelfdiagnose na *informed consent*. De leden van de SP-fractie constateren dat dit verstrekende consequenties kan hebben voor de verzoeker, met name de adolescent, en vragen daarom of de regering bereid is dit onderdeel van het wetsvoorstel alsnog ter consultatie voor te leggen aan de RvS en de oorspronkelijk geconsulteerden. Met name de RvS had al veel bezwaar tegen het voorstel in zijn oorspronkelijke vorm en de leden zouden daarom heel graag weten wat de RvS vindt van het huidige wetsvoorstel. Het lid van de **SGP**-fractie sluit zich aan bij bovenstaande vraag van de SP-fractie.

Deskundigenverklaring

De informatie van het VUmc over diagnose van genderdysforie bij kinderen laat een uitgebreid scala aan onderzoeken en gesprekken zien. Na het intake gesprek verloopt het onderzoek als volgt:

- Gesprekken met de adolescent (ongeveer 1 keer per maand)
- Afzonderlijke gesprekken met de ouder(s)/verzorger(s)
- Psychologisch testonderzoek bij de adolescent
- Een gestructureerd interview met de ouders over mogelijke andere problemen dan de genderdysforie
- Het invullen van vragenlijsten door ouders en school
- Een kinderpsychiatrisch onderzoek

De tekst van het wetsvoorstel wekt de indruk dat de deskundige na een gesprek al een verklaring zou kunnen afgeven. Dat klopt natuurlijk als hij alleen maar hoeft te verklaren dat betrokkene hem heeft medegedeeld de overtuiging te hebben tot het andere geslacht te behoren en de nodige informatie tot zich genomen heeft. De leden van de SP-fractie vragen zich echter af of het wel in het belang van de jongere is om zo in deze belangrijke kwestie aan zichzelf overgeleverd te zijn. Dit mede gelet op de zorgvuldigheid die vanuit de medische specialisten wordt betracht en ook aan ouders wordt aangeraden. Hebben de specialisten die opgenomen zijn in de concept-AMvB over dit bij nota van wijziging ingevoerde zelfdiagnose stelsel kunnen adviseren? Zo nee, is de regering bereid hen alsnog het thans voorgestane stelsel voor te leggen? Deze leden vragen zich af of de regering met hen van mening is dat de Gezondheidsraad hierover zou moeten adviseren. Zo nee, waarom niet?

Eisen vaststelling blijvende overtuiging

De leden van de **ChristenUnie**-fractie vragen zich af wanneer een deskundige van een duurzame overtuiging mag spreken. Worden hieraan nadere inhoudelijke en procedurele kaders of eisen gesteld?

Met het oog op de zorgvuldigheid en in het licht van de zwaarte van de beslissing om het geslacht te veranderen had het wat de leden van de ChristenUnie-fractie betreft voor de hand gelegen zwaardere eisen te stellen aan de totstandkoming van de deskundigenverklaring. Waarom is er gekozen voor een verklaring van één deskundige en niet voor bijvoorbeeld een deskundigenpanel of een dubbele beoordelingsverplichting?

Vervalsing deskundigenverklaring

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen zich af hoe vervalsing van een deskundigenverklaring wordt tegengegaan.

Monopoliepositie VUmc afgeven deskundigenverklaring

De leden van de **GroenLinks**-fractie hebben begrepen dat bij het afgeven van de deskundigenverklaring het VU-medisch centrum een centrale rol speelt. Niet alleen is het een van de slechts twee centra die nu een dergelijke verklaring kunnen afgeven, ook spelen zij een centrale rol bij de opleiding en controle van andere deskundigen. Hoewel de leden van de GroenLinks-fractie geen enkele twijfel hebben bij de deskundigheid en de integriteit van het genderteam van de VU, vragen zij zich wel af of het verstandig is één instelling een zodanige machts- c.q. monopoliepositie te geven. Graag vernemen zij de gedachten van de regering met betrekking tot deze monopoliepositie. Zijn hier risico's aan verbonden? Hoe worden die afgedekt? Kan een dergelijke positie niet gezien worden als ongeoorloofde mededinging?

5. Terugdraaien wijziging geslachtsregistratie

Deskundigenverklaring

Het wetsvoorstel maakt het mogelijk dat de geslachtswijziging in de geboorteakte weer wordt teruggedraaid. De leden van de **VVD**-fractie vragen zich af welke betekenis in dit verband moet worden toegekend aan de deskundigenverklaring. Wordt met een nieuwe deskundigenverklaring de oude herroepen? Dient de nieuwe deskundigenverklaring afkomstig te zijn van de «oude» deskundige? Zo nee, wie beoordeelt welke deskundigenverklaring doorslaggevend is of is het uiteindelijk de zelfdiagnose die bepalend is? Is de ambtenaar van de burgerlijke stand geëquipeerd om een en ander te beoordelen?

Beperking aantal wijzigingen geslachtsregistratie

Hoe vaak kan geslachtswijziging in de geboorteakte plaats vinden, zo vragen de leden van de VVD-fractie voorts. In het Verenigd Koninkrijk wordt bijvoorbeeld de eis gesteld dat men vóór het verzoek minstens twee jaar in het gewenste geslacht heeft geleefd. Welke waren de overwegingen om een vergelijkbare eis niet te stellen?

De leden van de **CDA**-fractie constateren, mede namens de **SGP**-fractie, dat het wetsvoorstel zich niet uitlaat over de vraag of iemand die heeft verzocht om van geslacht te wisselen, waarbij dit verzoek is toegestaan, na enige tijd opnieuw een verzoek mag indienen tot terugkeer naar zijn/haar oorspronkelijke geslacht. Biedt de wet deze mogelijkheid, nu de eisen tot lichamelijke aanpassing komen te vervallen? Zo ja, kan men dan onbeperkt van geslacht wisselen? De leden van de CDA- en SGP-fractie ontvangen hierop graag een reactie van de regering.

Implicaties voor andere wet- en regelgeving

De leden van de CDA- en SGP-fractie vragen welke implicaties deze voorgestelde regeling heeft voor andere wet- en regelgeving waarin het geslacht voorkomt en op welke terreinen uit dit voorstel direct of indirect verdere rechtsgevolgen kunnen voortvloeien.

6. Ouderschap

Terugdraaien geslachtswijziging na het krijgen van een kind

Nu de eis tot lichamelijke aanpassing komt te vervallen, bestaat inderdaad, zoals de regering terecht heeft gesteld, de mogelijkheid dat een vrouw respectievelijk een man die later van geslacht verandert,

alsnog een kind kan baren respectievelijk kan verwekken. Is de regering niet met de leden van de **CDA**- en **SGP**-fractie van oordeel, dat indien zulks gebeurt, er kennelijk niet langer sprake is van een «blijvende» overtuiging tot het andere geslacht te behoren, zodat in dat geval de geslachtsverandering van rechtswege zou moeten komen te vervallen?

De leden van de CDA- en SGP-fractie vragen of de regering bereid is middels een novelle een bepaling in de wet op te nemen dat in het geval van een tot man geworden vrouw die een kind baart, respectievelijk van een tot vrouw geworden man die een kind verwekt, de geslachtsverandering van rechtswege komt te vervallen? Deze leden ontvangen hierop gaarne een gemotiveerde reactie.

Juridisch ouderschap

Het in dezelfde nota van wijziging ingrijpend veranderde Art. 28c lid 3 roept de nodige vragen op, waarop de leden van de **SP**-fractie graag antwoord zouden ontvangen van de regering, maar die zij daarnaast alsnog voorgelegd willen hebben aan ten minste de Raad van State, Raad voor de Rechtspraak (RvdR), de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken. Deze leden hebben de volgende vragen:

De leden van de SP-fractie begrijpen dat, als een tot man veranderde vrouw een kind baart, deze vrouw/man wel van rechtswege de moeder is. Indien deze inmiddels man is getrouwd met een vrouw is deze dan ook de moeder? Staat er dan op de geboorteakte uit welke persoon, namelijk de man die voorheen vrouw was, het kind is geboren? Is dat de overeenkomst met wetsvoorstel 33 032? Niet duidelijk is volgens de leden van de SP-fractie de situatie waarin een tot vrouw veranderde man een kind heeft verwekt. De wetstekst suggereert dat deze tot vrouw geworden man het door haar verwekte kind zou moeten adopteren om er juridisch ouder van te worden. Waarom kan hij/zij haar kind niet erkennen? Als een kind uit een man geboren kan worden kan een kind toch ook door een vrouw verwekt zijn? Deze leden zien, anders dan de regering in de memorie van toelichting (de laatste zin van blz. 15), de overeenstemming met wetsvoorstel 33 032 hier niet.

De leden van de SP-fractie filosoferen nog even door. De man geworden vrouw is van rechtswege de moeder. De vader is de man die met deze moeder/man getrouwd is of de man die het kind heeft erkend. In de maatschappij ziet het er dan uit alsof dit kind twee vaders heeft, zien de leden dat goed? Alleen in de geboorteakte is man nr. 1 de moeder en heeft deze ook het gezag ingeval van ongehuwd samenwonen. Is deze tot man geworden vrouw met een vrouw getrouwd dan heeft het kind in de ogen van de samenleving gewoon een vader en een moeder met dien verstande dat de vader in juridische zin de moeder is en indien partijen ongehuwd samenwonen het gezag heeft. Zien de leden van de SP-fractie dat nog steeds goed? Zij zijn benieuwd hoe de deskundigen dit gaan uitleggen, zodanig dat betrokkene het begrijpt. Moet de deskundige steeds vragen of de vrouw die man wil worden toevallig zwanger is? Moet hij ook uitleggen hoe het zit als hij/zij alsnog in een later stadium na de geslachtsverandering een kind baart? En moet hij vragen of de man die vrouw wil worden een kind verwekt heeft en uitleggen hoe het zit als hij dit alsnog doet? Zou niet gesteld moeten worden dat op het moment dat iemand zich voortplant volgens zijn oorspronkelijke geslacht er van een blijvende wens om tot het andere geslacht te horen geen sprake meer is en de geboorteakte van deze transman/vrouw in de oorspronkelijke staat moet worden hersteld? Hoe denkt de regering daarover? Maar, zoals gezegd, dit is naar het oordeel van deze leden te belangrijk en ingewikkeld om niet voor te leggen aan genoemde adviserende instanties. Ook de

ambtenaar van de burgerlijke stand zal deze constructie niet eenvoudig vinden en deze leden voorzien de nodige problemen over de afstamming. Voorts wordt voor de toepassing van het afstammingsrecht uitgegaan van het nieuwe geslacht van de betrokken persoon. Dit betekent dat een transman (voormalige vrouw) ouderschap van een kind zal kunnen verwerven over de band van het afstammingsrecht. Bij het wetsvoorstel 33 032, juridisch ouderschap van de duomoeder anders dan door adoptie, heeft de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie in het voorlopig verslag uitgebreid stil gestaan bij het verlaten van het beginsel dat het juridisch ouderschap zoveel mogelijk aansluit bij de biologische werkelijkheid. Zoals ten departementen bekend, wordt er in deze Kamer over dit onderwerp een hoorzitting gehouden. De leden zijn van mening dat de behandeling van dit wetsvoorstel niet voortgezet dient te worden vóórdát de behandeling van genoemd wetsvoorstel in deze Kamer zal zijn voltooid. Dit geeft de regering tijd om de Raad van State om advies te vragen en ten minste de Raad voor de Rechtspraak (RvdR), de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken te consulteren. Deze leden ontvangen graag een reactie van de regering.

Behouden eis sterilisatie

De leden van de SP-fractie vragen zich af of het verdrag van Palermo onderscheid maakt tussen fysieke aanpassing aan het gewenste geslacht en sterilisatie. Het komt de leden voor dat sterilisatie veel minder ver gaat, aangezien het een standaardbehandeling is die heel veel mensen vrijwillig ondergaan. Indien de eis van sterilisatie wel zou kunnen worden behouden zou geen sprake zijn van afstammingsproblemen. Deze leden ontvangen graag een toelichting.

Uitspraak EHRM rechtvaardiging art. 28c lid 3

Onder andere op blz. 15 van de memorie van toelichting beroept de regering zich op de uitspraak van het EHRM inzake Christine Goodwin v. United Kingdom om de regeling van art. 28c lid 3 te rechtvaardigen. Het is de leden van de SP-fractie in het geheel niet duidelijk in hoeverre de voorgestelde regeling op genoemde uitspraak van het EHRM kan worden gefundeerd nu die uitspraak uitging van «*fully achieved and post-operative transsexuals*». Deze leden ontvangen hierop graag toelichting.

Belangen bestaande en toekomstige kinderen

De leden van de **ChristenUnie**-fractie vragen zich af of de regering kan aangeven hoe de belangen van bestaande en toekomstige kinderen zijn meegewogen in dit wetsvoorstel.

7. Leeftijdsbeperking wijziging geslachtsregistratie

Leeftijdsgrens

De leden van de **VVD**-fractie hebben moeite met de mogelijkheid die het wetsvoorstel biedt dat 16-jarigen zonder toestemming van ouders of tussenkomst van een rechter wijziging van het geslacht in de geboorteakte kunnen verkrijgen, mits vanzelfsprekend voldaan is aan de voorwaarden van zelfdiagnose en schriftelijke verklaring van een deskundige op het terrein van genderdysforie. De leeftijd van 16 jaar is weliswaar gekozen omdat vanaf dat moment onomkeerbare medische ingrepen mogen worden verricht – zie ook de opmerking van de regering in het (ongecorrigeerde) verslag van de plenaire behandeling in de

Tweede Kamer van 2 april jl. –, maar desalniettemin vragen deze leden zich af waarom niet is gekozen voor de meerderjarige leeftijd van 18 jaar. Enerzijds wordt bijvoorbeeld in wetsvoorstel 33 341 voorgesteld om de alcoholleeftijd te verhogen van 16 naar 18 jaar en wordt in een initiatief-wetsvoorstel voorgesteld om de wettelijke aansprakelijkheid van ouders voor hun minderjarige kinderen op te trekken naar de leeftijd van 18 jaar, terwijl anderzijds voor een zo ingrijpende beslissing als geslachtswijziging in de geboorteakte de 16-jarige daartoe zelfstandig kan beslissen en dit via een vrij eenvoudige handeling bij de ambtenaar van de burgerlijke stand kan verwezenlijken. Hoe verklaart de regering dit? De leden van de VVD-fractie tekenen daarbij aan dat door het – terecht – afschaffen van de eis van medische ingrepen/behandeling het sowieso eenvoudiger wordt voor 16-jarigen om geslachtswijziging in de geboorteakte te verkrijgen, wanneer althans aan de voorwaarden wordt voldaan. Waarom is niet gekozen voor het vereiste van toestemming van de ouders of rechterlijke tussenkomst?

In het vierde lid van artikel 28 van het wetsvoorstel wordt bepaald dat zestien- en zeventienjarigen zonder toestemming van degenen die het ouderlijk gezag of de voogdij over hen uitoefenen zelfstandig wijziging van de vermelding van het geslacht kunnen bewerkstelligen. In de memorie van toelichting is ter onderbouwing hiervan aangevoerd dat de leeftijd van zestien jaar wel meer wordt aangehouden waar het gewichtige aangelegenheden betreft ter zake waarvan een minderjarige zelfstandig kan beslissen. Hierbij is gewezen op de bekwaamheid om overeenkomsten inzake geneeskundige behandeling ten behoeve van zichzelf aan te gaan. De leden van de **PvdA**-fractie achten deze door de regering aangevoerde omstandigheid wel relevant, maar vinden hierin niet een sluitende en dragende argumentatie van de gekozen leeftijdsgrens. Deze leden wensen van de regering te vernemen waarom een 16- of 17-jarige al op die leeftijd de mogelijkheid moet hebben om wijziging van de geslachtsvermelding in de geboorteakte te bewerkstelligen. Waarom is hier niet gekozen voor de leeftijd van achttien jaar, zoals bijvoorbeeld in het (op andere onderdelen) door de regering aangehaalde Verenigd Koninkrijk wel is gebeurd? Of waarom is niet gekozen voor de leeftijd van 16 jaar en ouder met een rol voor de ouders zolang hun kind niet meerderjarig is? De leden van de fractie van **D66** sluiten zich hierbij aan.

De leden van de **CDA**-fractie zijn van oordeel dat een verzoek tot geslachtswijziging in ieder geval slechts door een meerderjarige kan worden gedaan. Veel jonge mensen bevinden zich op 16-jarige leeftijd nog volop in de puberteit en zijn ook fysiek nog niet volgroeid. Dat is dan ook thans de reden dat de lichamelijke aanpassingen die de huidige wet eist niet mogen worden uitgevoerd voordat de verzoeker de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. Recent onderzoek heeft zelfs uitgemaakt dat de mannelijke hersenen pas op 21-jarige leeftijd zijn volgroeid, dus wellicht zou de leeftijd zelfs nog later moeten worden gesteld. Kan de regering onderbouwen waarom zij gekozen heeft voor de leeftijd van 16 jaar en niet van 18 of wellicht zelfs van 21 jaar? Het lid van de **SGP**-fractie sluit zich aan bij bovenstaande vraag van de CDA-fractie.

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat een kind van 12 jaar veelal beter in staat is om de gevolgen van een beslissing te overzien dan een puber van 16 jaar, die last heeft van zijn zich ontwikkelende hormoonhuishouding. De regering sluit met betrekking tot de leeftijd van 16 jaar aan bij de WGBO (BW 7 art. 447 ev.). Onder de huidige wet zou dat logisch zijn omdat er dan sprake is van een geneeskundige behandelingsovereenkomst. Nu de fysieke aanpassing aan het gewenste geslacht in het wetsvoorstel niet meer vereist is ligt aansluiting bij de WGBO niet meer voor de hand. Tegenwoordig moet er na veel soorten sport altijd gedoucht

worden. Het kan voor een kind dat door het leven gaat als jongen heel pijnlijk zijn om uit te moeten leggen dat hij geboren is in het lichaam van een meisje en vice versa. De leden van de **SP**-fractie vragen zich af of het niet nodig is om informatie over het verschijnsel genderdysforie op ruimere schaal beschikbaar te stellen. Tegelijkertijd zou dan de leeftijd naar 18 jaar kunnen worden verhoogd. Indien de leeftijd 16 jaar blijft zien deze leden geen goede reden om af te wijken van de algemene beginselen van boek 1 BW dat de ouders ook een rol hebben bij aangelegenheden hun kind betreffende.

Toestemming ouders minderjarige

Het komt de leden van de **CDA**-fractie voor dat een aanvraag tot geslachtswijziging van een minderjarige die nog thuis woont, zonder dat de ouders zich daar achter stellen, tot grote fricties in de huiselijke sfeer zou kunnen leiden. Kan de regering aangeven waarom zij het niet nodig heeft gevonden dat ook de ouders van een minderjarige toestemming verlenen voor een verzoek van hun kind tot geslachtswijziging? Het lid van de **SGP**-fractie sluit zich aan bij bovenstaande vraag van de CDA-fractie.

Advies deskundigen leeftijdsgrens

Tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer is sprake geweest van verschillende leeftijden. De leden van de CDA- en SGP-fractie vragen of het niet in de rede zou liggen om alvorens dit wetsvoorstel af te ronden, alsnog advies aan deskundigen te vragen met betrekking tot de vraag vanaf welke leeftijd een verzoek tot geslachtswijziging mogelijk gemaakt moet worden?

Leeftijdsgrens buitenland

Onduidelijk is vanaf welke leeftijd in het buitenland iemand een dergelijk verzoek kan indienen. De MvT stelt slechts dat in het Verenigd Koninkrijk de verzoeker de leeftijd van 18 jaar moet hebben bereikt. De leden van de CDA- en SGP-fractie vragen of de regering kan aangeven welke de minimumleeftijd is waarop iemand om geslachtswijziging kan verzoeken in de overige door haar behandelde landen, zoals België, Spanje, Portugal, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Finland, Argentinië, Mexico, Colombia en Uruguay?

8. Misbruik

Misbruik

De leden van de **CDA**-fractie vragen, mede namens de **SGP**-fractie, welke mogelijkheden tot misbruik (fraude, ontgaan van vervolging van strafbare feiten) de regering ziet, nu het wetsvoorstel het zo gemakkelijk maakt om van geslacht te veranderen.

Identiteitsfraude

De regering geeft toe dat identiteitsfraude een niet uit te sluiten fenomeen is, waarvan de gevolgen ingrijpend kunnen zijn. De leden van de **SP**-fractie vrezen dat het feit dat iemand een onbeperkt aantal keren van geslacht kan wisselen daartoe bijdraagt. Deze leden hebben op dat gebied de volgende vragen.

Stel, iemand is veroordeeld ter zake van seksueel misbruik van een minderjarige. Hij wil toch heel graag in de kinderopvang werken. Hij laat zijn geslacht en voornaam wijzigen. En vraagt nu een verklaring omtrent

gedrag (VOG) aan. Krijgt hij die? Of is er op een of andere manier een koppeling?

Is het denkbaar dat iemand bijvoorbeeld zowel een eindexamenbewijs heeft als jongen en een als meisje? Dan kan hij dus, al naar gelang de baan waarnaar hij/zij solliciteert zich presenteren als man of als vrouw. Is dat een gewenste situatie?

Een man heeft een pleegkind in huis gehad en wordt verdacht van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het kind wordt overgeplaatst, maar er komt geen strafzaak, bewijs is moeilijk te leveren of het meisje is verliefd op pleegvader en wil geen aangifte doen en geen verklaring afgeven. Pleegvader komt op de «zwarte lijst» (is in de praktijk iets ingewikkelder maar komt op hetzelfde neer). Nu laat deze pleegvader zich registreren als vrouw en geeft zich opnieuw op als aspirant pleegouder. Kan jeugdzorg er op enige manier achter komen dat het om de voormalige pleegvader gaat? De regering geeft verder toe dat er behoefte is aan middelen in de preventieve sfeer, nu vingerafdrukken, irisscan en dergelijke uitsluitend achteraf kunnen worden ingezet. Wordt er iets gedaan om middelen in de preventieve sfeer te ontwikkelen?

De leden van de vaste commissie voor Veiligheid & Justitie zien de reactie van de regering – bij voorkeur binnen vier weken – met belangstelling tegemoet.

De voorzitter van de vaste commissie voor Veiligheid & Justitie,
Broekers-Knol

De griffier van de vaste commissie voor Veiligheid & Justitie,
Van Dooren